

Publiciranje poslanica i kritičkih istraživanja o muslimanskim misliocima, posebno u oblasti teozofije i filozofije, doprinosi našem upoznavanju sa suštinom islamskog mišljenja i

čini temelj za razumijevanje današnje pozicije ■

Saeid Abedpour

Edin Kukavica *Bajramije – melamije – hamzevije*
Izdavačko društvo: "Sedam", Sarajevo, 2009

Napadi Mongola na Iran i region srednje Azije u XIII st. uz političko-društvene posljedice koje su prouzrokovali donijeli su islamskome svijetu i jednu misaono-religijsku rastrojenost. Veliki broj sljedbenika različitih religijskih pravaca i ograna, kao šiijskog i sufijskog, bili su primorani iseliti se u Anadoliju, gdje su djelovali pod patronatom seldžučkih vladara. Ovim se islam proširio i na region zapada. Zamjetljivo važnu ulogu u ovom velikom kulturno-civilizacijskom kretanju imali su šiizam i tesavvuf, koji su utisnuli dubok trag na osmansku vlast. Kod mnogih sufijskih tarikata i prvaka tesavvufa uočavao se šiijski utjecaj da je čak glavnina ovih tarikata sebe i nazivala šiijskim. Povijest političko-religijskih pokreta osmanskog teritorija povezana je sa šiizmom i tesavvufom i ova je veza i saradnja dovela do formiranja ili "preslikavanja" novih oblika političko-društvenih struktura koje se mogu zamijetiti u osmanskoj vlasti.

Veoma mnogo se istraživalo o temama kao o kompliciranosti odnosa između šiizma i tesavvufa kad je o sufijskim tarikatima riječ, političkim pokretima, idejno-odgojnim pokretima, formiranju kulturno-civilizacijskih institucija, društvenoj toleranciji, djelovanju religijsko-odgojnih institucija i društvenih struktura kakva je, naprimjer, institucija futuveta. O tome je napisan znatan broj knjiga. I knjigu *Bajramije – melamije – hamzevije* autora Edina Kukavice treba pribrojati ovakvim djelima. Značaj ove knjige jeste u tome što se, nakon nekoliko desetljeća šutnje bosanske znanstvene javnosti o hamzevijama, na temelju novih izvora i dokumentacije, nastoji ponuditi jedna posvema jasna slika o hamzevijama, možda sasvim različita od dosadašnje. Autor knjige nije osoba izvan sufijskoga miljea i na stvari ne motri izvana, već jednim unutarnjim naporom vlastite duhovne intime nastoji pružiti šira saznanja o ovome pokretu. Iako osmanski dužnosnici nisu ispoljili pretjeranu

revnost u očuvanju dokumentacije o hamzevijama, i zapravo im je namjera bila da uništavanjem izvora i dokumenata uklone bilo kakav povijesni trag o njima, objavljivanje ove knjige sasvim je dovoljan dokaz za neuspjeh ovakvih nastojanja.

Političko-društveni i religijski pokret hamzevija, čiji je utemeljitelj Hamza Bali Bosnevi imao je tokom XVI i XVII st. veliki broj sljedbenika u Bosni. Ovaj pokret koji predstavlja ogranak melamijsko-bajramijskog tarikata bio je pod utjecajem šiijske misli, i uz to revolucionarno i ezoterijski orijentiran. Šiijske dogme ovog pokreta i političke struje poput hurufija ili safevija predstavljaju jedan oblik ekstremnog šiizma. Vjeronje u potpuni i cjeloviti šejhov autoritet, pretjerano akcentiranje na ezoterijskom, izbjegavanje Šerijata ili nepridavanje pažnje Šerijatu, neprihvatanje legalnosti osmanske vlasti – predstavljaju glavne odlike ekstremnih šiijjskih sljedbenika koje se mogu uočiti kod hurufija, hamzevija, alevija i kizilbaša. Ovo nepridavanje pažnje Šerijatu bilo je sasvim političkoga karaktera, budući da se može naći veoma malo tarikata koji su opovrgavali temelje Šerijata. Glavne optužbe uleme i državnih dužnosnika na račun sufija bile su optužbe za otpadništvo i bezvjerstvo koje, zapravo, nemaju gotovo nikakvih dodirnih tačaka sa suštinom sufijskih pokreta. Sufijski pokreti imali su religiozno počelo, ali su se pod utjecajem veze sa šiijjskim političkim strujama preobratili u izuzetno snaž-

ne i utjecajne pokrete onoga vremena. Suština suprotstavljanja ovih pokreta u koje spadaju i hamzevije očitovala se kroz neslaganje s nasilničkim vladama, stavljanje pod znak pitanja legalnosti vlade osmanskog sultana, te političko-društvene reforme. Prije pojave Hamze Balija poubijani su mnogi melametijski tarikatski prvaci. Osmanska vlast imala je oprečno i dvostruko ophođenje prema tarikatima. Neki tarikati, kao recimo beктаišijski, koji je bio pod utjecajem jednog specifičnog ezoterizma, ponad Šerijata pa čak i kršćanstva, zbog odanosti osmanskoj vlasti nije u velikoj mjeri bio izložen optužbama za otpadništvo, dok su tarikati koji su kritizirali vlast i tražili reforme bili žestoko optuživani za bezvjerstvo a njihovi sljedbenici proganjani i ubijani. Sufije su težile da imaju samostalnu ulogu u odnosima između vlasti i puka; na prvome mjestu bila im je borba s neprijateljima; imali su ogroman udio u odgojno-obrazovnom sistemu i uspostavljanju temelja islamske civilizacije; pripadali su redovima ozbiljnih kritičara nasilnog ponašanja osmanske vlasti. Sufije su za obične ljude predstavljali jedno stjecište društvenih kretanja. Stoga, društveno-politički pokreti sufija, kako su jačali temelji osmanske vlasti, nisu bili prijemčivi za ovu vlast i tragična sudbina hamzevijskog pokreta jedan je od desetaka primjera sučeljavanja osmanske vlasti sa društveno-političkim pokretima sufija.

U IX hidžretskom st. pojavio se u Maloj Aziji, odakle se proširio i na

ostale krajeve ogranak melametija poznat kao "melametije – bajramije". Utemeljitelj ovoga tarikata bio je Hadži Bajram Veli (preminuo 822. h. g.), murid Hamiduddina Aq Saraja (preminuo 815. h. g.), koji je bio jedan od halifa hadži Alija, unuka šejha Safaddina Ardabilija, u Anadoliji. Melametijsko-bajramijski tarikat preko safavidske dinastije povezan je s tarikatom šejha Zahida Gejlaniya (preminuo 700. h. g.) Safavidski šiijski tarikat, tj. Džunejd, Hajdar i Ismail, imali su čvrsto uporište u istočnoj Anadoliji i tek nakon gušenja ovog pokreta sljedbenici safavidskog tarikata prešli su iransku granicu i utemeljili safavidsku dinastiju. U ostalim regionima pod osmanskom vlašću pripadnici bajramijsko-melametijskog tarikata bili su primorani na tajno djelovanje. Sljedbenike ovog tarikata nalazimo među pripadnicima drugih tarikata na području osmanske vlasti: među halvetijama, rufajjama, kaderijama, mevlevijama, beктаšijama, alevijama, hurufijama i sl. U nekim tarikatima, kao beктаšijskom i hamzevijskom, bila je veoma izražena borbena-vojna komponenta zbog koje su pojedini teoretičari tvrdili kako je do promjena mezhepskih karakteristika safavidskog tarikata i njegova transformiranja iz sunijskog

u šiijski tarikat, došlo pod utjecajem ovih ratničkih plemena šiijskog pravca.

Odnos između šiizma i sunizma kompliciran je i zahtijeva jednu temeljitiju analizu. O kompleksnosti ovoga odnosa svjedoči u izvjesnoj mjeri i povijest sufijskih pokreta. Neki od ovih pokreta borbenu komponentu suprotstavljanja silničkim vladama preuzeli su iz šiizma, dok su drugi sazrijevali pod utjecajem šiijskih ezoterijskih dogmi unutar službenog sunijskog islama. Neki, pak, religijsko-politički pokreti, kao hurufije, kolikogod se u borbi s mongolskom vlašću oslanjali na šiijska oslobodilačka učenja, ipak su u domenu dogmatike imali zasebno tumačenje religije, neprihvatljivo i sa šiijskog i sa sunijskog gledišta. Ono što je iznimno bitno, kada je o odnosu između šiizma i tesavvufa riječ, jeste ona duhovna spona koja uspostavlja bliskost među muslimanima. Čak je safavidski šiijski tarikat, koji je uspio uspostaviti vlast u Iranu, u tolikoj mjeri preplavljen neautentičnim šiijskim dogmama i vjerovanjima da se šiijski učenjaci godinama bore da ih isprave. Stoga su ovakvi istraživački poduhvati veoma važni za dublje poznavanje šiizma i tesavvufa ■

Saeid Abedpour